

De onbekende Poolse onderduiker bij Schimmel

Het korte bewogen leven van Edward Cieślár

In de vroege morgenuren van vrijdag 30 maart 1945, Goede Vrijdag, wordt tijdens een razzia op boerderij Schimmel aan de huidige Trekkersweg in Mariënveld (destijds een kerkdorp onder de gemeente Ruurlo) een jonge Poolse onderduiker doodgeschoten door de Duitsers. Na een jarenlange zoektocht is zijn identiteit uiteindelijk in 2012 achterhaald. Het blijkt te gaan om Edward Cieślár, destijds nog maar 18 jaar jong. Het bijzondere verhaal achter een bijzondere speurtocht.

Op die bewuste 30 maart 1945 staan de geallieerde bevrijdingstroepen al op een tiental kilometers van Ruurlo, de hoofdmacht zal het dorp op zondag 1 april bevrijden. Voor de jonge Poolse onderduiker bij Schimmel komt de bevrijding echter net te laat. Zijn ontzielde lichaam wordt de volgende dag, zaterdagmorgen 31 maart, door twee burens met paard en wagen naar de Algemene Begraafplaats in Ruurlo gebracht, waar het wordt begraven in een naamloos graf. In het gemeentearchief wordt op een lijst van omgekomen buitenlanders later genoteerd: '1 Pool, onbekend'.

Omdat over zijn Poolse herkomst geen twijfel bestaat wordt de doodgeschoten onderduiker in 1962 herbegraven op de Poolse Erebegraafplaats in Breda. Uit getuigenverklaringen is dan inmiddels bekend dat hij zich Eddy Sislár noemde, maar omdat onder deze naam of fonetische varianten daarvan (zoals Sieslar, Zieslar of Zislár) geen vermiste Poolse militair kan worden getraceerd wordt hij hier begraven (grafnr. B.6.1.) onder de vermelding 'NIEZNANY ŻOŁNIERZ', ofwel 'onbekende soldaat'. Met enkel de datum en plaats van overlijden: 30 maart 1945 in Achter-Zieuwent. Door nieuw onderzoek vanaf 2008 is zijn identiteit en herkomst in 2012 alsnog achterhaald: het blijkt te gaan om Edward Cieślár, geboren op 12 juni 1926 in Goleschau (nu Goleśzów), Polen.

De speurtocht

Toen in 1995 het boek 'De harmonica bleef vijf jaar stil' verscheen, over het wel en wee van Ruurlo tijdens de oorlogsjaren (van Jan Oonk en Bert Leuverink), was er niet meer te achterhalen dan het feit dat de onderduiker bij Holkenborg zich 'Sislár' noemde. Maar onder die naam of fonetische varianten daarvan (zoals Sieslar, Zieslar of Zislár) was geen vermiste Pool te traceren.

In 2008 ontstaat er contact met Jos van Alphen uit Hank, destijds beheerder van de Poolse Erebegraafplaatsen in Breda. Ook hij is er na twee decennia speurwerk nooit in geslaagd om de identiteit van 'Sislár' te achterhalen. Omdat er nogal eens is gesuggereerd dat het een Poolse vlieger geweest zou kunnen zijn die ergens in de omgeving van de Achterhoek was neergehaald heeft hij nog

contact gehad met Henk Welting in Zelhem. Deze beschikte over uitgebreide bestanden van Poolse vliegers. Echter zonder resultaat. Van Alphen heeft ook gesproken met twee dochters van Holkenborg (geboren op Schimmel), maar meer dan een beschrijving van de razzia en hoe 'Sislar' aan zijn einde is gekomen heeft dat niet opgeleverd.

Verder heeft Van Alphen ook gesproken met Hendrik Wieggers, de verzetsman die 'Sislar' bij Schimmel heeft ondergebracht, zo wordt duidelijk. Van Alphen: "De Onbekende is bij Holkenborg gebracht door Hendrik Wieggers. Ik heb daar met Hendrik over gesproken maar hij wist niet waar de Onbekende vandaan kwam want hij had hem over gekregen van Johannes ten Barge, die kort nadien als gevolg van verraad is gefusilleerd.

Hendrik heeft mij uitgebreid beschreven hoe hij er aan toe was. Datzelfde hoorde ik ook van de kinderen Holkenborg en een aldaar ondergedoken Joodse dame Bep Meyer. Ik heb die getuigen persoonlijk gesproken en ik ben destijds ook op de boerderij geweest. Dat was overigens vlak voor het tijdstip dat ze de boerderij gingen verlaten. ... De Onbekende droeg een jas, broek en schoenen. Geen ondergoed en geen sokken. Hij was uitgehongerd en Hendrik Wieggers kon geen contact met hem krijgen. Hij noemde hem ondoorgrondelijk. Daarom vertrouwde hij hem niet en hij wilde hem ook niet inzetten voor ondergronds werk."

In het boek 'Kom vanavond met verhalen' (over Eibergen gedurende de oorlog, van de hand van E.H. Wesselink) komt in een hoofdstuk over Johannes ten Barge een korte passage voor waarin de 'onbekende Pool' en passant de revue passeert: "Bij Holdijk had men enige tijd een bijzondere onderduiker gehad. Het was een jonge Pool, die was weggelopen uit het Duitse leger, waarin hij gediend had. ... Hij hield zich niet aan het onderduikvoorschrift: 'Zorg dat je niet gezien wordt'. Hij liep overal, zegt Gerrit Holdijk. Daarom vond zijn broer Willem, beducht voor de veiligheid van hemzelf en de joodse onderduikster in huis, die na de oorlog zijn vrouw had zullen worden, dat er voor de Pool een ander adres gezocht moest worden. Dat werd overlegd met Jans ten Barge. Die wist een zeer afgelegen adres in Zieuwent."

In diezelfde passage over Johannes ten Barge wordt ook nog iets vermeld over de herkomst van de Pool: "Hij was door mevrouw v.d. Broek van Voorthuizen op de Veluwe meegenomen naar Roordink in Haarlo en vandaar na enige tijd bij Holdijk ondergebracht." De auteur van het boek, de heer Wesselink, verwees voor verdere informatie naar mevrouw Alie Remmelink-Ruesink in Geesteren (Gld) en daarmee kwamen de zaken in een stroomversnelling.

Alie Remmelink-Ruesink blijkt een krasse dame te zijn van negentig, geboren in 1921 in de buurtschap Hupsel onder Eibergen, en in de oorlog getrouwd met de verzetsman Jan van den Broek in Voorthuizen op de Veluwe. 'Sislar' blijkt daar ondergedoken te hebben gezeten. Ze heeft nog een foto van 'Sislar' met de hond van het gezin. Alie was inderdaad degene die hem van Voorthuizen naar Haarlo heeft gebracht, per fiets via de pont over de IJssel bij Brummen. Met als

kanttekening dat zij hem rechtstreeks naar Holdijk heeft gebracht, de naam Roordink komt in haar versie niet voor.

Alie weet te vertellen dat 'Sislar' samen met een Tsjech Matous Lorenzini, is ontsnapt uit een Duitse leger trein die onderweg was van Amersfoort naar Apeldoorn. De exacte data kan ze zich niet meer herinneren en ook over de verdere achtergronden kan ze weinig vertellen. Maar haar verhaal biedt voldoende aanknopingspunten om contact te zoeken met archivaris Dick Veldhuizen in Barneveld. Het blijkt dat de ontsnapping van 'Sislar' en Lorenzini op de Veluwe inderdaad de nodige indruk heeft gemaakt en uitvoerig is beschreven, waarover dadelijk meer. In de geschriften op de Veluwe wordt de naam overigens consequent als 'Zieslar' geschreven.

Als belangrijk aanknopingspunt komt uit de beschrijvingen naar voren dat Zieslar/Sislar en Lorenzini zijn gedeserteerd uit het Ersatz- und Ausbildungs Regiment 'Hermann Goering', dat was gestationeerd in de Utrechtse Kromhoutkazerne. Via allerlei hachelijke avonturen komen ze uiteindelijk terecht op de Veluwe en dan meer specifiek in Voorthuizen.

Het feit dat Zieslar en Lorenzini deel uitmaakten van het Ersatz- und Ausbildungs Regiment 'Hermann Goering' is aanleiding om contact op te nemen met het WAST (Wehrmachtauskunftsstelle) in Berlijn, waar de archieven van de Wehrmacht zijn samengebracht. Dat levert evenwel niets op, niet wat betreft de naam 'Sislar' of varianten daarvan, maar ook niet voor Lorenzini. In de tussentijd ook andere instanties benaderd, zoals de Kirchlicher Suchdienst (Stuttgart), maar ook dat levert niets op. In arren moede daarom maar eens contact opgenomen met het NIOD in Amsterdam, met de vraag of ze daar nog andere archieven in Duitsland weten waar mogelijk aanknopingspunten te vinden zijn.

Onderzoeker Jeroen Kemperman van het NIOD zegt daarover na te zullen denken, maar hij zal ook eens in de eigen archieven zoeken. Als de beide deserteurs uit gevangenschap ontsnapt zijn is er mogelijk een opsporingsbericht van de Duitse autoriteiten te vinden in de politiearchieven. Dat laatste blijkt, wonder boven wonder, inderdaad het geval. Kemperman schrijft:

"Het NIOD beschikt helaas niet over de archieven van het Ersatz- und Ausbildungs Regiment 'Hermann Goering'. In het hier berustende archief van de Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden (collectie nr. 1) zijn wel wat documenten van deze eenheid te vinden, maar geen namenlijsten van leden van (of van deserteurs uit) dit regiment.

Wel bevinden zich in ons archief enkele opsporingsregisters van de Duitse autoriteiten in bezet Nederland (*'Fahndungsnachweis der Zentralfahndungsstelle für die besetzten niederländischen Gebiete'*) uit het najaar van 1944 en het voorjaar van 1945, te vinden in collectie nr. 077 (HSSPF), inventarisnummers 424 t/m 430. In deze opsporingsregisters, waarin de personalia vermeld staan van personen die door de Duitsers werden gezocht,

wordt ook M. Lorenzini genoemd: “Lorenzini, Mathiaus, Pionier, 1.8.26 Grudek/Teschen, bewaffneter Bandit”. Voor zijn naam staat in de kantlijn een gedrukte dikke zwarte stip, hetgeen volgens de legenda van het register wil zeggen: “Vorsicht bei Festnahme, Schusswaffe”. In dit register wordt geen Sislar, Sieslar, Zieslar of Zislar genoemd, maar wel: “Cieslar, Eduard, Pionier, 12.6.26, Goleschau”. Met dezelfde zwarte stip voor de naam (zie hiervoor de inventarisnummers 424, 425 en 430). Goleschau is de plaats Goleśzów in het zuidelijk deel van Polen.”

Zoektocht in Polen

Met deze informatie van het NIOD zijn identiteit en herkomst van ‘Sislar’ na al die jaren dus eindelijk onomstotelijk vastgesteld: het gaat om Eduard Cieślar uit Goleschau. Uit de geboorteakte zal later blijken dat hij is gedoopt als Edward en dat zijn achternaam wordt geschreven als Cieślar, maar dat zijn details.

De informatie van het NIOD is aanleiding om contact op te nemen met de Bergings- en Identificatiedienst Koninklijke Landmacht (BIDKL) in Soesterberg. Deze afdeling houdt zich bezig met de identificatie van opgegraven militairen uit de oorlogstijd. Het hoofd van de BIDKL, kapitein Geert Jonker, is op basis van het verzamelde materiaal ervan overtuigd dat de identiteit van de ‘onbekende Pool’ nu eenduidig is aangetoond en neemt contact op met de nieuwe militair attaché op de Poolse ambassade, kolonel Dariusz Waryszewski. Want deze zal uiteindelijk, in overleg met eventuele nog levende familieleden in Polen, moeten bepalen wat er met zijn overblijfselen en met zijn graf gebeurt. In december 2011 vindt er een bijeenkomst plaats in Soesterberg, waarbij de zaak wordt toegelicht en waar de kolonel toezegt om in Polen een zoektocht naar familieleden te starten.

Ook via de Havenkerk in Alblasterdam, waar men een partnerschap onderhoudt met de protestantse kerk in Goleśzów wordt contact gezocht in Polen, maar dat levert uiteindelijk niets op. Dat geldt ook voor de zoektocht van de Poolse autoriteiten, waarna Jos van Alphen de journaliste Krystyna Stopa inschakelt, waarmee hij eerder heeft samengewerkt. Dat leidt tot een doorbraak. Op 8 augustus 2013 komt er bericht dat een zus Ewa van Edward Cieślar is opgespoord. De informatie stroomt daarna in hoog tempo binnen, zoals de doopakte, de foto's en het wel en wee van de familie tijdens de oorlog zoals die worden opgetekend uit de mond van Ewa. Zij is de enige van zijn twee broers en drie zussen die anno 2013 nog in leven is.

Het verhaal van Ewa

Uit de toegezonden documenten en uit het verhaal van Ewa wordt duidelijk dat Edward geboren is op 12 juni 1926 in Godziszów, een kerkdorpje behorend bij de gemeente Goleśzów in de regio Silezië. In de geboorteacte wordt de voornaam dus als Edward geschreven en die schrijfwijze zullen we hier verder hanteren. In documenten van de Duitsers wordt de naam doorgaans geschreven

als Eduard. Edward wordt gedoopt in de Protestante kerk in Goleszów, zo blijkt uit de geboorteregisters en uit informatie van zus Ewa. Zijn ouders zijn Jerzy Cieślar en Zuzanna Bujok, afkomstig uit Wisła. Ze vonden werk op de boerderij van de protestantse familie Harwot in Godziszów en woonden in een van de huizen van deze familie (zelf woonachtig in Goleszów). Later vond vader Jerzy werk in de cementfabriek in Goleszów.

RZECZPOSPOLITA POLSKA
śląskie

Województwo
Urząd Stanu Cywilnego w **Goleszowie**

ODPIS SKRÓCONY AKTU URODZENIA

1. Nazwisko **Cieślar**-----
2. Imię (imiona) **Edward**-----
3. Data urodzenia **dwunastego czerwca tysiąc**-----
dziewięćset dwudziestego szóstego (12.06.1926)----
roku-----
4. Miejsce urodzenia **Godziszów**-----
5. Imię (imiona) i nazwisko rodowe **Jerzy Cieślar**-----
(ojca)
6. Imię (imiona) i nazwisko rodowe **Zuzanna Bujok**-----
(matki)

Poświadczam zgodność powyższego odpisu z treścią aktu urodzenia Nr **45/1926/1**

Uiszczono opłatę w wysokości 22zł z tytułu opłaty skarbowej nr **2013/1810** z dnia **2013-09-02** w **Goleszów**, data **02.09.2013**

m.p. **Kierownik**
Urząd Stanu Cywilnego
Maria Siewlerka

M-8 PTH „Technika”, Gliwice 329/10/U7

De geboorteakte van Edward Cieślar

Moeder Zuzanna Bujok had voor haar huwelijk al twee kinderen: Józef en Emilia Bujok, waarvan de vader onbekend is. Edward was de oudste zoon uit haar huwelijk met Jerzy Cieślar, na hem worden nog vier kinderen geboren: Ewa (geboren op 29 oktober 1928 in Goleiszów, huisnummer 230) en vervolgens Stefania, Jerzy en Zuzanna (de laatste is in het kraambed overleden). Uit informatie van Ewa valt op te maken dat ze later op huisnummer 262 woonden in Goleiszów.

Het huis van de familie Harwot, de werkgever van vader Jerzy Cieślar, waarin de familie Cieślar woonde in Godziszów

Zuzanna Bujok, de moeder van Edward Cieślar

Józef en Emilia zijn blijkbaar vrij jong overleden. Ewa kan zich hun sterfjaar niet meer herinneren, maar Ewa's dochter Janina (geboren in 1958) heeft haar oom en tante nog wel gekend. Stefania is in 2003 overleden en Jerzy in 2011. De laatste heeft via het Rode Kruis nog gezocht naar zijn broer Edward, maar zonder resultaat.

Uit het familierelaas wordt ook duidelijk dat vader Jerzy op zeker moment als dwangarbeider naar Siberië is getransporteerd. Waarschijnlijk is dat door de Russen geweest, nadat ze de Duitsers hadden verjaagd. Voor de Russen waren de bewoners van Silezië collaborateurs met de Duitsers. Hij is op de terugtocht vanuit Siberië naar huis gestorven in de trein en ergens in een bos begraven, heeft een lotgenoot verteld die de tocht heeft overleefd aan de familie.

Ewa is op 21 oktober 1950 getrouwd met Józef Śliż uit Ustron. Het echtpaar krijgt twee dochters en een zoon. Haar man is in 1997 overleden. Anno 2013 woonde ze samen met haar dochter Zofia en diens man Eugeniusz Cieślar. De familie woont dan op het adres: ulica Pawła Stellera 7, 43-450 te Ustron.

De twee dochters van Ewa, Zofia en Janina, waren samen met hun echtgenoten aanwezig bij de onthulling van de nieuwe steen op het graf van Edward Cieślar op de Poolse Erebegraafplaats in Breda op 27 oktober 2013. Net als Janina's zoon Krzysztof en de dochter van hun broer.

Ewa Śliż-Cieślar, de enige zuster van Edward Cieślar die in 2013 nog leefde

Ewa Śliż-Cieślar samen met haar dochter Zofia, die samen met haar man Eugeniusz Cieślar bij haar inwonen in de plaats Ustron

Bij de Luftwaffe

Terug naar Edward. Op 1 september 1939 vallen de Duitsers Polen binnen. De regio Silezië, die tot de Eerste Wereldoorlog deel uitmaakte van het Duitse Rijk, wordt vanaf dat moment weer als Duits gebied ingelijfd (dus niet als bezet gebied beschouwd). Nog in datzelfde jaar 1939 wordt de dan 13-jarige Edward, samen met een aantal klasgenoten, op de terugweg van school naar huis door de Duitsers opgepakt en meegenomen naar het naburige Cieszyn. Dat blijkt uit het verhaal van Ewa. Waarom ze zijn opgepakt is nooit duidelijk geworden. Hebben ze de Duitsers op enige manier geprovoceerd en zijn ze voor straf meegenomen? Het blijft gissen. Als de betrokken families horen dat de jongens per trein van Cieszyn naar Bielsko worden vervoerd, waarbij de trein Golezów passeert, reppen ze zich naar de spoorbaan. Edward zit bij het raam en zwaait net als de andere kinderen nog een keer naar zijn moeder. Ze zal hem nooit terug zien. Ook van de andere kinderen heeft Ewa nooit meer iets gehoord.

Lange tijd wordt niets meer vernomen van Edward. Tot hij jaren later, in 1944, plotseling een briefje stuurt met twee foto's. De brief is verloren gegaan, maar de foto's zijn bewaard gebleven. Het gaat om een pasfoto waarop hij staat afgebeeld in het uniform van de Luftwaffe en om een groepsfoto. Het is niet bekend waar en wanneer de foto's zijn gemaakt, maar dat moet in het voorjaar van 1944 zijn geweest in Utrecht. Op dat moment maakt Edward namelijk deel uit van het Ersatz- und Ausbildungs Regiment 'Hermann Goering', zoals later zal

blijken. Dat regiment is in Utrecht gelegerd (sinds maart 1942) en is onderdeel van de Luftwaffe. Specifiek ging het hier om een opleiding tot parachutist. Op dat moment heeft hij zijn familie al bijna vijf jaar niet meer gezien.

Bij toeval vangen we echter nog even een glimp op van Edward uit de periode daarvoor. Zijn naam duikt namelijk op in de archieven van het concentratiekamp Auschwitz, waar hij in 1943 wordt genoemd in een lijst van 'buitenlandse arbeiders' die kledingbonnen aanvragen. Hij wordt dan aangeduid als 'Hilfsschlosser', hulpje van de slotenmaker. Waarschijnlijk is hij daar door de Duitsers tewerkgesteld (informatie afkomstig van de Bergings- en Identificatie Dienst).

Foto van Edward Ciešlar in het tenue van de Luftwaffe

Groepsfoto die Edward Ciešlar samen met de voorgaande foto naar huis stuurt. Waarschijnlijk gaat het om rekruten die in het voorjaar van 1944 deel uitmaakten van het Ersatz- und Ausbildungs Regiment 'Hermann Goering' in Utrecht. Edward is de vierde persoon vanaf links op de onderste rij

Gedeserteerd

Edward Ciešlar maakt dus in het voorjaar van 1944 als pionier deel uit van het Ersatz- und Ausbildungs Regiment 'Hermann Goering', dat is gelegerd in de Kromhoutkazerne in Utrecht. Samen met een Tsjechische lotgenoot Matous Lorenzini. De laatste is op 1 augustus 1926 geboren in Grudek, hemelsbreed niet zo ver van Golezów en ook in een gebied dat door de Duitsers is bezet en ingelijfd als onderdeel van het Duitse rijk. Blijkbaar hebben beiden niet veel op met hun Duitse broodheren, want ze nemen het riskante besluit om samen uit het Duitse leger te deserteren.

Archivaris Dick Veldhuizen van het Gemeentearchief Barneveld (GAB) meldt daarover: "Op 26 mei 1944 neemt hij, samen met een Tsjechische lotgenoot Mathous Lorenzini, de benen na eerst enkele wapens en handgranaten te hebben gestolen. Op 2 juni liep het duo tegen de lamp en worden ze opgesloten in het politiebureau van Hilversum."

De lotgevallen van Lorenzini en Ciešlar na hun ontsnapping zijn in diverse boeken en verhalen uitgebreid beschreven (met als kanttekening dat daarbij consequent de foutieve schrijfwijze Eduard Cislar wordt gebruikt). Ze gaan uiteindelijk deel uitmaken van de verzetsgroep rond Jan van den Broek in Voorthuizen, die beide deserteurs onderdak biedt. Lorenzini overleefd de oorlog en wordt later verschillende keren geïnterviewd. Het meest uitvoerig zijn de

gebeurtenissen beschreven in het boek 'Barneveld 1939-1945. Van mobilisatie tot en met bevrijding & Het verzet' (Barneveld, BDU, 1995. 304 blz., afbn. (Schaffelaarreeks nr. 25) ISBN 90 70150 41), van de hand van Gerjan Crebolder en Tijs van den Brink.

Daaruit het volgende citaat (pag. 221, 222 en 223):

“De meest actieve verzetsgroep in Voorthuizen was die van Jan van den Broek. Een groep die aangesloten was bij de Raad Van Verzet (RVV) en daardoor onder regionale leiding van de Ermeloër Piet van de Veluwe (Berend Dijkman) stond. ... De groep werd eind 1943 opgericht. Ab kamphuis: “Ik had al enige tijd contact met Harm Horlings. Ik heb toen wat anderen benaderd en zo is het eigenlijk begonnen. In eerste instantie bestond de RVV-groep uit vijf man: Jan en Klaas van den Broek, Dick Sreefkerk, Harm Horlings en ikzelf.” Later (in juni 1944) kwamen daar nog twee deserteurs uit het Duitse leger bij: de Tsjech Mathous Lorenzini en de Pool Eduard Cislár. In augustus 1944 sloten de gedeserteerde Hollandse SS'ers Wim Prins en Joop Brood (de vader van de bekende popzanger Herman Brood) zich bij het gezelschap aan. Pas veel later was de groep met J. van de Kemp, Bep van Harten en Van Hunen compleet. De twee deserteurs die in de eerste helft van juli 1944 bij de groep kwamen waren een welkome aanvulling. Ze beschikten namelijk over twee pistoolmitrailleurs. Mathous Lorenzini: “Op 26 mei zijn we uit het Duitse leger weggelopen. We zaten verplicht in het leger. Om geen burgers in gevaar te brengen bleven we gewoon in uniform. We wisten onderdak te krijgen in Terschuur. Korte tijd later werden we in de bossen bij Apeldoorn weer opgepakt en naar Koning Willem III kazerne in die plaats gebracht. Vervolgens werden we overgebracht naar Hilversum. Daar zijn we op 8 juni ter dood veroordeeld. We zaten gevangen in een grote villa. Tijdens een zwaar noodweer wisten we te ontvluchten.” De Duitsers ontdekten de vluchtelingen en schoten over de heide voor de villa. Boven de hei werden lichtkogels afgeschoten. “We hadden het geluk dat we in een tankgracht vielen. Via de gracht konden we ons uit de voeten maken. We bleven ook toen bewust in Duitse uniformen lopen. We waren natuurlijk ongewapend. Daarom gingen we eerst naar onze oude kazerne in Utrecht, de Kromhoutkazerne, om wapens terug te stelen. Dat is ons gelukt.” De twee wisten dat hun onderdeel zich niet meer in de kazerne bevond. Herkenning was dus uitgesloten. “We konden in onze uniformen zo het kazerneterrein op wandelen, niemand had ons in de gaten.”

Daarna gingen ze weer naar hun onderduikadres in Terschuur. Daar kon men de twee niet meer hebben en zo kwamen ze in Voorthuizen terecht, waar ze wat rondzwierven. Medio juni zaten de deserteurs wat te drinken op een terras voor De Lindeboom aan de Dorpsstraat (tegenwoordig de Hoofdstraat).

“Opeens kwamen er enkele overvalwagens aan rijden. Acht Duitsers sprongen er uit”, aldus Lorenzini. “Meteen grepen ze naar de wapens. Eduard en ik zetten het op een lopen. De commandant van die troep rende achter me aan. Toen ik op de kruising van de vroegere kapperszaak van Van Beek aan was gekomen, zag

ik dat hij zijn pistool op mij richtte. Ik was hem met mijn mitrailleur echter te snel af en schoot hem neer. Ik weet niet wat er van hem geworden is. Vervolgens maaide ik in de richting van een groepje van vijf andere Duitsers en rende verder.” Zowel Mathous als Edward hebben het er levend afgebracht.

Ontsnapping uit de trein

“Een dag later, we hadden inmiddels in de omgeving van Terschuur burgerkieren gestolen, namen we de trein naar Ede. (Er is een andere notitie van Lorenzini waarin hij vertelt dat ze richting Zwolle reisden, maar dit terzijde. JO). Het leek ons toen veel te gevaarlijk om in uniform in Voorthuizen rond te blijven hangen. Bij het station Barneveld-Voorthuizen stapten veel SD’ers in de trein. We hadden onze wapens nog bij ons: ik mijn mitrailleur en Eduard een stel handgranaten. Toen de trein begon te rijden kwam de controle. Ik had in de zakken van de burgerkieren een persoonsbewijs gevonden. Daar had ik snel de foto van verwisseld met één van mezelf. De SD’er nam hem aan, bekeek hem vluchtig en gaf hem terug. Eduard had echter geen papieren en al snel bleek dat ook ik bij hem hoorde. De SD’er ontruimde daarop de coupé waarin we zaten. We moesten met de handen omhoog gaan zitten. De SD’er trok daarop aan de noodrem. Ik vertelde hem van de mitrailleur en deed alsof ik het wapen aan hem wilde geven. Meteen sprong ik uit de afremmende trein en vluchtte richting de melkfabriek en vervolgens in de richting van Voorthuizen. De SD’er begon te schieten vanuit de deuropening van de coupé waar Eduard nog gevangen werd gehouden. Eduard zag toen zijn kans ook schoon. Hij trapte de bewaker in zijn rug waardoor deze uit de trein viel en sprong aan de andere kant uit de trein.” Beide deserteurs wisten te ontsnappen. Via een contactpersoon kwamen ze in contact met Jan van den Broek die ze in zijn verzetsgroep opnam. Bertus van Steendelaar, ook lid van de groep, werkte in de melkfabriek. Hij was aan het werk toen de schietpartij begon. “Ik was achter de melkfabriek een kruiwagen kolen aan het scheppen. Zo’n 75 meter voor het station stopte de trein en er werden schoten gelost”, aldus zijn relaas. “Ik zag een vent (later bleek het Eduard Cislar te zijn) langs de spoorbaan rennen in de richting van Van Schothorst.”

Van Steendelaar zag Lorenzini over een omheining springen. “Hij kwam recht op de melkfabriek aan rennen. Ook hij werd achterna gezeten.” Samen met Aart Dokter, die ook op het schieten af was gekomen, rende Van Steendelaar vanwege het schieten de fabriek weer in. Even later zag hij Lorenzini richting Zeumeren wegrennen. Dat hadden de achtervolgers niet gezien. Zij stormden op Van Steendelaar af. Van Steendelaar werd door de SD’ers tegen een muur gezet. Een SS’er hield hem een pistool op de borst. De Hollandse SS’er vroeg hem waar hij de vluchteling had verstoppt. Waarschijnlijk hadden de achtervolgers Dokter aangezien voor één van de twee vluchtelingen. “Als die vent niet voor de dag komt, ben jij een lijk”, dreigde de SS’er. Bertus werd naar binnen gebracht door de SD’ers. In het ketelhuis werd hij tegen de grond getrapt. Aart Dokter

besloot op aandringen van de directeur van de fabriek te gaan kijken. Zijn persoonsbewijs werd gecontroleerd. Nadat directeur Van Veen de situatie had uitgelegd, kregen de mannen in de gaten dat ze zich vergist hadden en kon Bertus weer gaan en staan waar hij wilde.

In de omgeving van de melkfabriek werd een onderzoek ingesteld door de Duitsers. Ze vertelden de mensen dat twee moordenaars waren ontsnapt, die een vrouw en kinderen hadden vermoord. Eduard Cislar had weten te ontkomen naar de kettingkastenfabriek van Bertus van der Woerd. Hij werd daar verstopt tot de kust weer veilig was. Lorenzini werd in het Johannabos bij Voorthuizen 'gepakt' door Jan van den Broek.

Wapenroof uit hol van de leeuw

De verzetsgroep beschikte nu voor het eerst over wapens. Zowel Mathous als Eduard hadden hun wapens namelijk mee kunnen nemen uit de trein. "We hadden in die tijd nog geen droppings gehad. Mathous zei toen: 'Dan gaan we de wapens toch zelf halen'. Dat hebben Jan, Mathous en Eduard gedaan." Op 15 juli 1944 gingen ze volgens het dagboek van de verzetsgroep naar de Kromhoutkazerne in Utrecht waar Eduard en Mathous tot voor kort gelegerd waren. Verkleed als tuinman wist Eduard op het kazerneterrein te komen. Hij brak vervolgens in de wapenkamer in en kwam even later met twee machinepistolen, zes handgranaten en dertig eihandgranaten naar buiten. Mathous, Eduard en Jan gingen na het eerste succes op 19 juli nog een keer op rooftocht naar Utrecht. Ook dit maal liep de overval goed af. Ze kwamen terug met drie karabijnen, een fietsband en een luidspreker. Een derde keer zag Mathous niet zitten. "Het leek me veel te gevaarlijk om dezelfde overval nog een keer te herhalen." Eduard en Jan gingen wel. "Eduard ging weer verkleed als tuinman naar binnen. Toen hij met de wapens over het prikkeldraad was geklommen ging het alarm af", aldus Mathous. Deze overval was op 25 juli 1944. In het dagboek van de verzetsgroep staat te lezen: "Ze braken weer op dezelfde wijze in. Eduard pakte zijn tas vol met vier kilo aan springladingen en vijfhonderd geweerpatronen." Dit keer kreeg een Duits officier de twee echter in de gaten. Hij zag dat Eduard de loodzware tas aan Jan overhandigde. Meteen sloeg hij groot alarm. "De overvallers maakten zich zo snel mogelijk met hun fietsen uit de voeten. Ze sprongen na een tijdje van de fiets, trokken snel hun jassen uit en verborgen die samen met de wapens. Vervolgens fietsten ze in hun overhemden rustig verder. Net op tijd, want al snel stuitten ze op een wegafzetting. Alle mensen met tassen achter op de fiets moesten afstappen en werden gecontroleerd. Maar naar de twee knapen in hun hemdsmouwen zonder tas keek geen mens. Later hebben ze de wapens en jassen weer opgehaald."

Dagboek en politierapport

Tot zover het boek van Crebolder en Van den Brink. Beide deserteurs zijn dus na hun vlucht uit de Kromhoutkazerne in Utrecht nog weer gearresteerd en

opnieuw ontsnapt uit het politiebureau in Hilversum. Daarna weten ze tot twee keer toe aan arrestatie te ontkomen, op het terras in Voorthuizen en in de trein van Barneveld naar Ede. Na dat laatste incident worden ze opgenomen door de verzetsgroep van Jan van den Broek. De laatste is aan het eind van de oorlog omgekomen bij een vuurgevecht met geallieerde parachutisten die hij moest opvangen, maar die hem aanzagen voor een Duitse soldaat. Ook een Engelse parachutist komt bij dit treffen om het leven.

De auteurs hebben naast gesprekken met Lorenzini ook geput uit onder meer het dagboek van mevrouw Middelman-Moll (in het bezit van het GAB). Over het vuurgevecht met de Duitsers in Voorthuizen schrijft zij bijvoorbeeld het volgende:

“Daar weer een schrik. Toen ik om 7 uur bij Gijsje Bloys naar de Hilver[sumsche] zender hoorde, klonken plotseling schoten. Ieder naar buiten. Er liepen de laatste dagen twee Duitse soldaten in rood, bruin en groen gevlekt kleed in het dorp. Men dacht al, wat moeten die? 't Werd bekend dat het 2 Chechen waren, jonge jongens, die niet wilden vechten en gevlucht waren, dus deserteurs. Ze waren dikwijls bij eene J.v.d. Brink, die men niet vertrouwt. In eens kwamen er 3 gendarmes, Duitschers, in auto, sprongen er uit, maar de 2 Chechen waren al een eind de Schoolstraat in: Ze schoten op elkaar. De Duitse gendarmes lagen plat op de straat. De ééne werd wit van schrik. De eene of allebei de Chechen hadden een handmitrailleur voor hun lijf. Ze schoten en vluchtten en gingen de Wheem op. Daar is roggeveld. De Duitschers in auto gingen toen ook de Schoolstraat op, maar zagen niets meer. Ze zijn terug gegaan en naar Stroe toe. Even later kwamen een groote auto met Duitse soldaten de Schoolstraat in. Die zijn waarschijnlijk aan 't zoeken naar de Chechen.”

Dit voorval moet hebben plaatsgevonden op 21 juni, blijkt uit een Duits politiebericht. De ontsnapping uit de trein bij het station Barneveld-Voorthuizen valt volgens dit zelfde bericht te dateren op 23 juni 1944.

Het voorval op 21 juni 1944 wordt ook kort aangestipt in het boek van H. Kraaijenbrink: ‘Politierapport 1940-1945. Dagboek van een politieofficier’. Deze schrijft daarover: “22.40 uur: Feldgendarmerie Ede deelt mee dat 2 personen, gekleed in de uniform van de Duitse Wehrmacht, voortvluchtig zijn. Zij hebben te Voorthuizen geschoten op een patrouille der Feldgendarmerie. Om ± 20.00 uur zijn zij nog gezien in de buurtschap Appel, gemeente Nijkerk.”

Via het communicatienetwerk van de marechaussee bereikt de informatie ook afdelingscommandant Stap in Ruurlo, blijkt uit de archieven van het NIOD: “Heden 21-6-44 bericht ontvangen van de Feldgendarmerie te Ede, dat er twee personen voortvluchtig zijn gekleed in de uniform van de Duitse Weermacht (luchtwapen) donker grijs met groene uitmonstering. Signalement: Beiden klein ± 1.70 M, ongeveer 20 jaar, een dezer personen is gewapend met een machine pistool. Te Voorthuizen is door bedoelde personen geschoten op een patrouille van de Feldgendarmerie. Om 20 uur zijn ze nog waargenomen in de

buurtschap Appel gem: Nijkerk. De Feldgendarmerie verzoekt verscherpte controle op de wegen en o.a. (opsporing en aanhouding, J.O.) van de voortvluchtige wordt verzocht.” (NIOD, archiefnr. 216k – inventarisnr. 888).

Foto van Edward Ciešlar, gemaakt in de periode dat hij zat ondergedoken in Voorthuizen bij de familie Van den Broek

Naar de Achterhoek

In het vervolg van het boek van Crebolder en Van den Brink gaat het vooral om de verdere acties van de verzetsgroep, maar daar komt Ciešlar niet meer in voor. Dat heeft te maken met het feit dat hij al vrij snel door Alie van den Broek naar een nieuw onderduikadres in de Achterhoek wordt gebracht. Wanneer dat was kan zij zich niet precies herinneren, maar zeer waarschijnlijk is dat ergens in augustus 1944 geweest. In ieder geval na de bijna fatale overval op de Kromhoutkazerne op 25 juli. Aanleiding was dat de andere onderduikers die daar zaten hem een bedreiging vonden voor hun veiligheid, hij lag niet goed in de groep. Hij heeft Alie een keer in haar schouder gebeten, naar zijn verklaring om haar weerbaarheid te testen mocht ze ooit door de Duitsers worden

ondervraagd en daarbij gemarteld. Alie vertelt ook dat hij er niet voor terugdeinsde om aan te pappen met de jongedames in Voorthuizen. In ieder geval is al vrij snel besloten om hem naar elders over te brengen. Alie van den Broek, geboren Ruesink, kwam als gezegd van oorsprong uit Eibergen en had via haar zuster contacten met het verzet in de Achterhoek. Via die contacten werd afgesproken dat hij kon onderduiken bij de familie Holdijk in Haarlo (haar aanstaande zwager Jan Hulshof woonde daar in huis). De familie Holdijk zat zwaar in het verzet. Twee zoons waren betrokken bij het gewapend verzet (de zogenoemde Boggelaar-groep) en zouden op 18 december 1944 door de Duitsers worden opgepakt en later omkomen in een Duits strafkamp. Hiervoor is al melding gemaakt van het citaat in het boek 'Kom vanavond met verhalen' van Wesselink, in het hoofdstuk over verzetsman Jans (Johannes) ten Barge. "Bij Holdijk had men enige tijd een bijzondere onderduiker gehad. Het was een jonge Pool, die was weggelopen uit het Duitse leger, waarin hij gediend had. ... Hij hield zich niet aan het onderduikvoorschrift: 'Zorg dat je niet gezien wordt'. Hij liep overal, zegt Gerrit Holdijk. Daarom vond zijn broer Willem, beducht voor de veiligheid van hemzelf en de joodse onderduikster in huis, die na de oorlog zijn vrouw had zullen worden, dat er voor de Pool een ander adres gezocht moest worden. Dat werd overlegd met Jans ten Barge. Die wist een zeer afgelegen adres in Zieuwent."

Op Schimmel

Het moet in de late herfst van 1944 zijn geweest dat Jans ten Barge hem naar Mariënelde brengt, waar een andere locale verzetsman Hendrik Wieggers een schuilplaats heeft geregeld op boerderij Schimmel van de familie Holkenborg. Het exacte tijdstip is niet te achterhalen, maar dochter Sophie IJzereef-Holkenborg, geboren in 1935 en destijds tien jaar oud, denkt dat het eerder oktober of november is geweest dan december. Met Kerst was hij er in ieder geval al geruime tijd. Toen de eerste sneeuw viel (dat was die winter rond 8 januari 1945) vertelde hij dat ze dat in Polen aan de varkens voerden. Sophie beschrijft 'Eddie' als een iel ventje, nog maar 17 of 18 jaar oud. Bij vlagen kon hij vervelend en eigenwijs zijn, maar vader Holkenborg deinsde er niet voor terug om zo nodig hardhandig op te treden. Zodoende zijn er volgens haar weinig problemen geweest, ook niet met de andere onderduikers. Hij hield zich bezig met tekenen en probeerde de andere onderduikers Poolse liedjes te leren. Blijkbaar beschikte hij over zekere technische handigheden, want toen een keer het licht uitviel klom hij zeer tegen de wil van vader Holkenborg (die het te gevaarlijk vond) in de 'stroompaal' om een en ander te repareren. Op de deel had hij voor de kinderen Holkenborg een fiets aan de hilde gebonden als een soort schommel. Verder hielp hij bij het karnen op de boerderij. En altijd was hij uiterst waakzaam.

Volgens Sophie heeft hij ooit ook verteld dat hij vliegenier was. Een keer, toen er een aantal officieren aan boord waren, was hij uit het vliegtuig gesprongen in

een poging om dit neer te laten storten, ergens boven Limburg of België. Dat was niet gelukt, want het vliegtuig was later wel geland. Het lijkt een onwaarschijnlijk verhaal en wat er uiteindelijk van klopt valt moeilijk te traceren. Maar dat hij bij de Luftwaffe was klopt in ieder geval wel. Een ander verhaal dat hij tegen Sophie heeft verteld is dat hij tijdens zijn vlucht in Apeldoorn een meisje had leren kennen die hem bij haar vader had laten onderduiken. Ook dit klopt niet helemaal, maar een bepaalde echo van de waarheid klinkt ook hier wel in door.

Sophie weet ook te vertellen dat hij zijn adres in Polen ooit achter op een kalender heeft geschreven, maar die is door haar moeder snel vernietigd uit angst dat onbevoegde ogen dat zouden zien. Volgens haar heeft hij ook verteld dat zijn ouders vroeger een café hadden gehad, maar daar is geen bewijs voor gevonden.

Het echtpaar Holkenborg op Schimmel

Naoorlogse familiefoto gemaakt op Schimmel voor de mestvaalt (niet zichtbaar) op de achtergrond

Het einde

Bij de familie Holkenborg zaten meerdere onderduikers en tegenover hen had Ciešlar altijd bezworen dat de Duitsers hem nooit levend in handen zouden krijgen. Tijdens de razzia op 30 maart 1945 blijken dat geen loze woorden. Sophie, die een en ander niet zelf heeft gezien maar van de andere ooggetuigen heeft gehoord, beschrijft het voorval aldus: “Tussen de schuur en het huis was een gierkelder, de twee stalgangen hadden elk een uitloop naar buiten onder de staldeuren door. In het stuk wat buiten lag was een betonnen deksel aangebracht. Dat werd open gedaan om de pomp erin te zetten als de gier naar het land gebracht moest worden. De gierkelder was schoongemaakt want het vee was inmiddels naar buiten. Daarom konden de onderduikers daar in schuilen. Toen de Duitsers kwamen liepen ze al snel naar de gierkelder want ze wisten waarschijnlijk door verraad dat ze daar moesten zoeken. Je kon de deksel er gewoon aftillen. Er moest alleen wat rommel worden weggeveegd dat snel op de deksel was gegooid. De onderduikers kregen het bevel om naar buiten te komen en op de grond voor de gierkelder te gaan liggen, met hun gezicht naar beneden op de grond. Toen Ciešlar echter van het muurtje voor de mestvaalt stapte liep hij doodgemoedereerd door, richting het weiland voor de boerderij. Toen hij niet reageerde op bevelen om stil te staan werd hij door een Duitser doodgeschoten, net voorbij het varkenshok aan het begin van het weiland.”

De daders

Medio 2018 stuit kapitein Geert Jonker van de Bergings- en Identificatie Dienst op een verklaring van de Nederlandse SD-er Emile van Rappard. Deze was, zo blijkt, bij de overval betrokken en beschrijft de gebeurtenissen vanuit Duits perspectief:

“... Hierna ben ik nog een week in huis gebleven daar zijn vrouw bij mij thuis was en ben toen weer voorgoed naar de Dienststelle Lochem gegaan, alwaar ik gebleven ben tot de laatste dag, en wel de 1ste Paaschdag. In die tijd heb ik alleen 1 actie meegemaakt die onder leiding stond van Albrecht en wel in de Achterhoek. Ik werd ingedeeld bij het Kommando van Kühnert en we hadden ongeveer 10 Officiersanwarters (adspirant officieren) van de Luftwaffe bij ons en kregen de opdracht om in Achter-Ziewent een boerderij te doorzoeken. En wij vonden daar inderdaad ongeveer 10 personen in een gierkelder der koeien, die schoongemaakt was. Hier bevond zich ook een gedeserteerde Duitscher uit Polen bij, die toen hij vluchtte door Kühnert werd aangeschoten en gedood werd, en aan de Marechaussee uit Ruurlo werd overgeleverd voor begraving, de andere personen zijn mee naar Lochem gegaan en 's avonds naar het Huis van Bewaring in Zutphen gebracht.”

De verklaring van Van Rappard maakt deel uit van zijn verhoor, afgenomen in de Strafgevangenis te Utrecht in 1946. Het maakt duidelijk dat er bij de overval op Schimmel sprake is geweest van verraad, want het ging om een gerichte actie van de SD. In dat verband wordt vaak de naam genoemd van de familie Olieslager, waarvan de moeder van Duitse origine was en een felle nazisymphisant. Echt opgehelderd is dit nooit.

Van Rappard was aanvankelijk ingedeeld bij de SD-Aussenstelle Arnhem, maar na de luchtlandingen bij Arnhem wijken de manschappen uit naar noordelijker plaatsen. Het hoofdkwartier komt in Lunteren, veel medewerkers waaiëren uit over de Achterhoek. Van Rappard komen we eerst tegen in Vorden, eind 1944 op de SD Dienststelle in Lochem. Die was sinds begin november 1944 gehuisvest in villa 't Onland, nadat de 'Dienststelle' op het Waliën in Warnsveld bij een geallieerd bombardement op 7 november 1944 was verwoest. 't Onland brandt tijdens de kerstdagen van 1944 echter volledig af, waarna elders in Lochem weer een nieuw onderkomen wordt gevonden. Vooralsnog is het nog niet mogelijk gebleken om te achterhalen waar dat precies geweest is. In Lochem komen we ook de voormalige superieuren in Arnhem, Heinemann en Thomsen, voor kortere of langere tijd tegen. Op 30 maart 1945 heeft Bernard Georg Haase er de leiding, hij is een paar weken daarvoor vanuit Groningen overgekomen als opvolger van Arthur Thomsen.

Edward Ciešlar is dus doodgeschoten door ene Kühnert, waarover vooralsnog geen enkele verdere informatie is gevonden. Ahlbrecht is August Louis Wilhelm Ahlbrecht, die ook van de SD Aussenstelle in Arnhem in Lochem terecht was gekomen. Hij wordt in 1949 aanvankelijk veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf, die later echter wordt omgezet in 22 jaar. Van Rappard wordt uiteindelijk opgepakt in Zeist, over de straf die hem wordt opgelegd is nog geen informatie gevonden.

‘1 Pool, onbekend’

Op de morgen van zaterdag 31 maart 1945 wordt het ontzielde lichaam van Edward Cieślar door Tone Goldewijk (van Hupat) en Bernard Berendsen (van Hondekolk) op een platte wagen naar de Algemene Begraafplaats in Ruurlo gebracht, afgedekt door een kleed. Op dat moment doorkruisen de eerste geallieerde verkenningstroepen al het gebied rond Ruurlo, de hoofdmacht zal het gebied de volgende morgen (zondag 1 april) bevrijden. Op een ongedateerde handgeschreven notitie in het gemeentearchief, met een overzicht van omgekomen buitenlanders die kort na de bevrijding moet zijn opgesteld, wordt hij genoteerd als: ‘1 Pool, onbekend’.

Op Schimmel wordt alles overhoop gehaald, het stro wordt van de zolder naar beneden gegooid en een deel van de bezittingen en de inboedel wordt door de Duitsers mee geroofd. Op het moment van de razzia waren er zes of zeven onderduikers aanwezig, die bij het naderen van de Duitsers de gierkelder in waren gevluht. Daaronder vier vaste onderduikers en enkele ‘nachtslapers’, die na een kort verblijf weer verder trokken. De Joodse onderduikers sliepen die nacht gelukkig elders, behalve een jonge Joodse vrouw Bep Meijer. Zij had echter een vals identiteitsbewijs en omdat ze er niet echt Joods uitzag verbleef zij meestal in het woonhuis. Een drietal andere onderduikers waren die dag tot hun geluk ook net afwezig.

Jan Holkenborg wordt samen met de onderduikers afgevoerd naar de gevangenis in Zutphen. Holkenborg en de opgepakte onderduikers weten de maandag daarop te ontsnappen en duiken onder in Zutphen. Als Zutphen kort daarop wordt bevrijd keren allen de vrijdag daarop weer terug naar Mariënvelde.

Slotakkoord

Het is het jaar 2011 wanneer dankzij de informatie van het NIOD de identiteit en herkomst van Edward Cieślar onomstotelijk wordt vastgesteld. De zoektocht naar familieleden in Polen leidt uiteindelijk tot het contact met zijn nog levende zuster Ewa en nakomelingen van haar en hun broer Jerzy. De familie besluit om het lichaam van Edward te laten rusten op de Poolse Erebegraafplaats in Breda. Het slotakkoord vindt plaats op 27 oktober 2013, wanneer op deze Poolse Erebegraafplaats een nieuwe grafsteen wordt onthuld van Edward Cieślar, in aanwezigheid van diverse autoriteiten en van kinderen en kleinkinderen van zijn overleden broer Jerzy en nog levende zuster Ewa. De laatste is zelf niet meer in staat om de reis naar Breda te maken. Op de nieuwe grafsteen staat nu in plaats van ‘Nieznany Żołnierz’ (onbekende soldaat) de tekst ‘HOLANDERSKICH RUCH OPORO’, ofwel ‘Nederlands verzet’.

'De laatste keer dat ik mijn broer zag, was hij 13'

Zus (84) van gevonden verzetsheld verkeerde decennia in onzekerheid

DORST | Voor de 84-jarige Poolse Ewa Cieslar stond de tijd onlangs even stil. Een telefoontje maakte een einde aan bijna 70 jaar onzekerheid. Haar in de Tweede Wereldoorlog verdwenen broer was gevonden. In een graf in Nederland. Gestorven als verzetsheld.

VICTOR SCHILDKAMP

„Ik was echt in shock,” vertelt de oude Poolse vrouw, huilend. „De laatste keer dat ik mijn broer zag, was hij 13 jaar. De Duitsers hebben hem gewoon van het schoolplein geplukt om verplicht voor hen te gaan werken. Mijn hele leven heb ik me afgevraagd wat er met hem gebeurd is. Mijn moeder had alleen gehoord dat hij op een gegeven moment gestationeerd was in Nederland. Wij hebben ook weleens gehoord dat hij was omgekomen, maar nooit officieel. En ons is nooit verteld hoe hij was gesneuveld.”

Onderzoeker Jos van Alphen (81) uit Dorst ontdekte na 30 jaar zoeken dat die onbekende Poolse soldaat op de erebegraafplaats in Breda, Edward 'Eddy' Cieslar is. Een echte verzetsheld, ook nog. Daarmee maakte hij niet alleen Ewa dolblij, maar haalde hij ook een filmscript boven water. Eddy's korte leven is tot en met de laatste seconden op 30 maart 1945 even dramatisch als spannend.

Elitekorps

De jeugd van Eddy Cieslar uit Góleszow is snel voorbij als de Duitsers dit stuk Polen vlakbij Tsjechië annexeren. Al op zijn 13de moet hij werken voor de Duitsers, op zijn 17de moet de geannexeerde Pool het Duitse leger in. Eddy wordt gedrield en gestationeerd bij een elitekorps, de meedogenloze *Fallschirmjäger*, in Utrecht. Maar Eddy wil zijn 'leven niet geven voor Hitler'. Samen met de 'Tsjechische Duitser' Matous Lorenzini smeert hij hem in mei 1944. Een week later worden de deserteurs gepakt en ter dood veroordeeld. Als tijdens een noodweer de stroom uitvalt in de villa in Hilversum waar het duo vastzit, weten ze te ontsnappen.

Diezelfde maand roven ze wapens door brutaal in Duits uniform hun oude kazerne op te lopen. Nog twee keer ontsnappen Eddy en Matous aan de Duitsers. Het zijn nare mo-

De Duitsers plukten hem gewoon van het schoolplein.

—Ewa Cieslar (84)

menten voor de gewone Duitse soldaatjes als de goed getrainde voormalige Fallschirmjäger schietend, knallend en met keiharde blote vuist tekeer gaan op een terras in Voorthuizen en in een trein.

Eenmaal aangesloten bij de verzetsgroep van Jan van den Broek, breken ze opnieuw twee keer in bij de kazerne in Utrecht en maken veel wapens buit. Maandenlang profiteert de verzetsgroep van de vech-

kennis van Eddy en Matous.

De jonge Pool wordt echter overmoedig en daardoor gevaarlijk. Jan van den Broek laat hem tot rust komen op een onderduikadres, de familie Holkenborg in de Achterhoek. Daar, tussen andere onderduikers en kinderen, wordt vechtmachine Eddy weer mens, maar ook angstig. „Hij traumatiseerde,” zegt Van Alphen, „hij werd het kind dat hij nooit kon zijn.”

Eddy neemt zich voor zich nóóit door de Duitsers te laten pakken. Vanaf zolder tuurt hij urenlang de weg af. Ongelukkigerwijs slaapt hij als de Duitsers, na een tip, de boerderij omsingelen. Iedereen moet naar buiten en op de grond liggen. Dan staat Eddy doodkalm op en loopt weg. Hij kijkt nog om zich heen, alsof hij wil zeggen: zien jullie mij wel? *Halt, stehen bleiben*, roepen de Duitsers, maar Eddy loopt rustig door.

Dan klinken er schoten.

Omdat Eddy Cieslar geen document heeft, verdwijnt hij in Ruurlo in een anoniem graf dat in 1962 naar Breda wordt overgebracht. 20 jaar ligt de 'onbekende Poolse soldaat' daar, totdat Jos van Alphen gaat zoeken. Al jaren doet oud-reclasseringsmedewerker Van Alphen onderzoek naar Poolse soldaten, die

hem en zijn familie in de oorlog hadden bevrijd. De zoektocht leidt naar boerderij Holkenborg en zo duikt de naam Eddy Cieslar weer op, maar dan met een S. Die 'verkeerde S' maakte na Eddy's dood het zoeken naar zijn afkomst al lastig, en nu weer.

Doorbraak

De doorbraak komt als een medewerker van oorlogsinstituut NIOD een stapel opsporingsbevelen vindt, die de Duitsers in '44 hadden opgesteld. Op één daarvan: *bewaffneter Bandit Edward Cieslar*. „Ineens hadden we zijn góedgeschreven naam en geboortedatum,” zegt Van Alphen. Het complete leven van Cieslar komt boven water, onder meer via een oud interview met Matous Lorenzini, die de oorlog wel overleefde en tot zijn dood (januari 2009) in Hellevoetsluis woonde.

Eddy Cieslar wordt 27 oktober herdacht. „Mijn dochters, hun partners en mijn kleindochter gaan erheen,” zegt Ewa. „Ik kan helaas niet mee. Mijn gezondheid is niet goed meer en sinds ik het nieuws heb gehoord heb ik nóg meer last van mijn hart. Maar ik ben heel blij dat ik weet dat hij in een net graf ligt en dat zijn stoffelijke resten niet zomaar ergens liggen.”

▲ Edward 'Eddy' Cieslar, verzetsheld die slechts 18 jaar werd.

Een van de vele publicaties over de ontknopning van de speurtocht, in dit geval in het AD

De nieuwe grafsteen van Edward Cieślak op de Poolse erebegravingplaats in Breda. Nu met het opschrift 'Holanderskich ruch oporu', ofwel 'Nederlands verzet'

Sophie IJzereef-Holkenborg en Jan Oonk bij de nieuwe grafsteen van Edward Cieślak tijdens de herdenkingsceremonie op 27 oktober 2013

Te midden van de twee in Breda aanwezige dochters van Ewa Śliż-Cieślak, links Janina en rechts (naast Sophie) Zofia. Uiterst links Janina's zoon Krzysztof, uiterst rechts de dochter van hun niet aanwezige broer

Jan Oonk
november 2018
Aangevuld: januari 2024